

УДК 336.14

Заволока Л.О.
*старший викладач кафедри фінансів
суб'єктів господарювання та страхування
Університету митної справи та фінансів*

Чупілко Т.А.
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри прикладної математики і інформатики
Університету митної справи та фінансів*

Марченко А.О.
*студентка
Університету митної справи та фінансів*

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF NATION DEBT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність державного боргу України, проаналізовано показники за 2012 – серпень 2017 рр. Визначено причини виникнення та основні проблеми формування і регулювання боргу. Наведено прогноз на 2018 р. На основі досвіду зарубіжних країн визначено напрями оптимізації та вдосконалення механізму регулювання державного боргу.

Ключові слова: державний борг, боргова безпека, прямий борг, гарантований борг, дефіцит, механізм регулювання, прогнозування.

АННОТАЦИЯ

В статье представлена суть государственного долга Украины, проанализированы показатели за 2012 – август 2017 гг. Определены причины возникновения и основные проблемы формирования и регулирования долга. Приведен прогноз на 2018 г. На основе опыта зарубежных стран определены пути оптимизации и усовершенствования механизма регулирования государственного долга.

Ключевые слова: государственный долг, долговая безопасность, прямой долг, гарантированный долг, дефицит, механизм регулирования, прогнозирование.

ANNOTATION

The article discussed the essence of the state debt of Ukraine, indicators for 2012 – August 2017 is analyzed. The causes and main problems of debt formation and regulation are determined. The forecast for 2018 is given. Based on the experience of foreign countries; ways to optimize and improve the mechanism of regulation of public debt are defined.

Keywords: public debt, debt security, direct debt, guaranteed debt, deficit, regulatory mechanism, forecasting.

Постановка проблеми. Одним з основних складників фінансової безпеки держави є боргова безпека, яка є важливим компонентом макроекономічної стабільності. Державний борг – невід'ємна складова частина державних фінансів. Він відіграє значну роль в економіці держави, оскільки має різнобічний вплив на всі сфери життя. Нині питання боргового навантаження України стає дедалі більш актуальним, оскільки зростання витрат на обслуговування боргу стає одним із чинників економічної і фінансової нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема регулювання та оптимізації державного боргу є актуальною впродовж періоду незалежності України. Чимало наукових

праць присвячено цій темі. У науковій літературі питанням сутності державного боргу, його управління та напрямам оптимізації присвячено праці вітчизняних фахівців, серед яких: В.М. Глібчук, Г.Р. Кісь, О.М. Полінкевич, М.М. Линь, О.Я. Долиновська, О.В. Баула та ін.

Водночас важливим є виявлення причин виникнення боргу та напрямів їх подолання.

Мета статті полягає у вивченні економічної сутності державного боргу, аналізі динаміки показників боргу України за 2012 – серпень 2017 рр., проведенні прогнозування на 2018 р., визначенні напрямів оптимізації боргової політики з використанням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із законодавством України, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення. Державний борг складається із прямого й гарантованого боргу [4]. Прямим боргом є загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень.

Гарантованим боргом є загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються внаслідок запозичень, забезпечених державними гарантіями.

Залежно від джерел запозичення державний борг може бути внутрішнім (заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації) чи зовнішнім (запозичення держави на зовнішньому ринку). В табл. 1 зображено динаміку державного боргу за період 2012–2016 рр.

Для більш зручного аналізу всі дані згруповано в гістограму, додавши відповідний показник станом на 31 серпня 2017 р.

Існує безпечний рівень боргу, за якого держава може своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання без залучення допо-

моги міжнародних фінансових організацій та реструктуризації цих зобов'язань чи оголошення дефолту, а також здійснювати державні запозичення на ринках капіталу за відповідними відсотковими ставками.

Згідно з вітчизняними й іноземними дослідженнями, економічно безпечний рівень державного і гарантованого державою боргу для України становить близько 35% від ВВП. Із табл. 1 стає зрозумілим, що в 2015–2016 рр. показники сягнули критичного рівня та є більшими за встановлену норму (41,7% у 2015 р. та 41,1% у 2016 р). Що стосується 2017 р., то вже в червні цей показник становив 37,5% від ВВП.

Відповідно до міжнародних стандартів і загальноприйнятих показників, оптимальний розмір боргів держави не повинен перевищувати 60% від річного обсягу ВВП. Унаслідок перевищення цього рівня держава може втратити фінансову незалежність і стати державою-банкрутом [1].

За табл. 1 та гістограмою можна спостерігати зростання державного боргу майже у

300%. Порівнюючи показники 2016 та 2012 рр., можна сказати, що всі вони мають тенденцію з прискореним характером, окрім гарантованого внутрішнього боргу. Він із кожним роком зменшується. Для нашої країни показник 2016 р. є надто високим, оскільки він становить 81% від ВВП. Нині державний борг у відсотках до ВВП уже становить 76,3%.

Для погашення боргу джерелом грошових надходжень є також кредити, які без спрямування в реальні сектори економіки лише погіршують фінансовий та економічний стан держави. Основними кредиторами України є США та МВФ. Це визначає залежність вітчизняної економіки від закордонних інвесторів.

Серед причин зростання обсягу державного та гарантованого боргу необхідно виділити:

- девальвацію національної валюти;
- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- технічну відсталість значної частини галузей національної економіки;

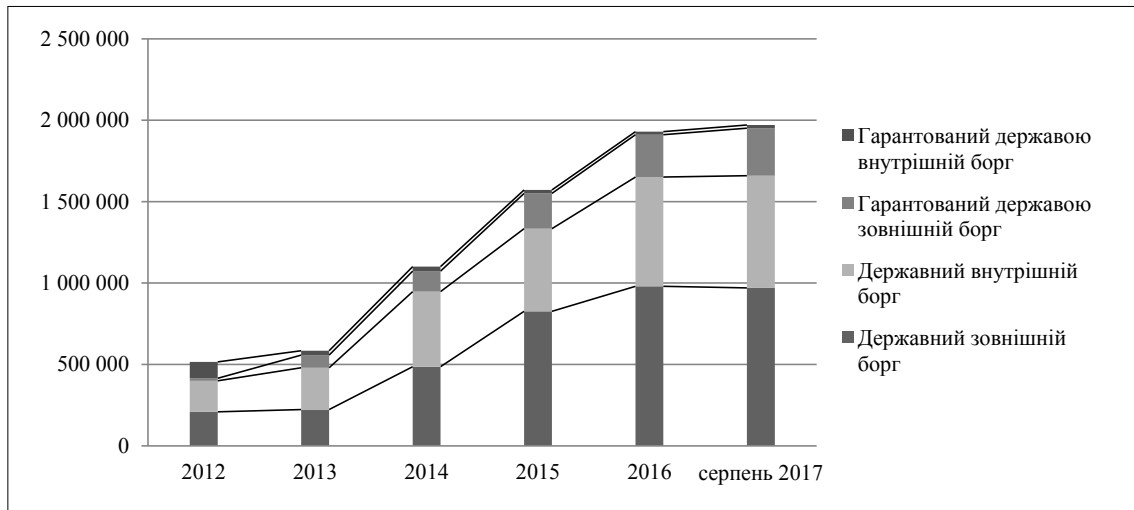

Рис. 1. Динаміка державного боргу за 2012 – серпень 2017 р., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [4]

Таблиця 1

Динаміка державного боргу України за 2012–2016 рр., млн. грн.

Показник	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182
Державний борг					
Зовнішній	208 919	223 016	486 027	826 270	980 185
у відсотках до ВВП	14,8	15,4	31	41,7	41,1
Внутрішній	190 299	256 960	461 004	508 001	670 646
у відсотках до ВВП	13,5	17,7	29,4	25,7	28,1
Гарантований зовнішній	16 211	77 009	125 939	216 449	259 843
у відсотках до ВВП	1,1	5,3	8	10,9	10,9
Гарантований внутрішній	100 081	27 129	27 863	21 459	19 084
у відсотках до ВВП	7,1	1,9	1,8	1,1	0,8
Всього	515 511	584 114	1 100 833	1 572 180	1 929 759
Темп приросту: базисний, %	0	13,31	113,54	204,98	274,34
ланцюговий, %	-	13,31	88,46	42,82	22,74

Джерело: побудовано авторами на основі [4]

- забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету;
- капіталізацію державних банків, у тому числі у зв'язку з переходом у державну власність ПАТ «КБ «ПриватБанк»;
- надання кредиту ФГВФО [3, с. 33].

Що стосується 2017 р., то, за даними станом на 31.08.2017, державний борг становив 1 971 153 млн. грн., або близько 76,3% ВВП. Аналіз темпів зростання державного прямого та гарантованого боргу 2017 р. свідчить про негативний вплив на стан економічної безпеки України, оскільки зростає навантаження на державний бюджет через збільшення виплат на обслуговування державного боргу.

Основними проблемами формування та управління державним боргом на сучасному етапі є [1]:

- відсутність чіткого розмежування повноважень державних органів щодо управління боргом;
- неефективне розміщення позик, відсутність безпосередніх зв'язків із напрямом використання позик та джерелом їх погашення;
- неефективна валютна структура боргу;
- неналежна увага до залучення зовнішніх позик для інвестування в інноваційні, високотехнологічні, високодохідні проекти;
- відсутність дієвого контролю над формуванням та погашенням боргу тощо.

Нами побудовано квадратичну регресійну модель динаміки та прогнозу державного боргу [4].

На рис. 2 зображено регресію державного боргу, довірчу зону регресії, точкові та інтервальні оцінки показника на 2017 р. та 2018 р., побудовані з довірчою імовірністю 0,95. Модель специфіковано квадратичною функцією, зважа-

ючи на характер розподілу даних, із високим рівнем апроксимації.

Адекватність моделі доведено за критерієм Фішера. Розрахункове значення F-статистики становить 91,35 проти критичного 4,46, визначеного з рівнем значимості 0,05 за степенем вільності 2 та 8.

За критерієм Стьюдента всі параметри, включаючи вільний член рівняння, є статистично значимими. Відповідні до параметрів моделі розраховані значення t-статистики становлять 4,89; -4,9; 4,91 проти критичного значення t-тесту 2,31, обчисленого з рівнем значимості 0,05 за степені вільності 8. Тож для кожного параметру моделі відхиляється нульова гіпотеза і приймається конкуруюча. Таким чином, за обома критеріями підтверджується суттєвий нелінійний характер зростання державного боргу.

За отриманими результатами прогнозоване значення державного боргу на 2017 та 2018 рр. становитиме відповідно 2 283 946,59 млн. грн. та 2 757 917,59 млн. грн., що є значно більшим за показник 2016 р. Також за допомогою розрахунків було виявлено, що значення боргу може коливатися у межах від 1 803 422,81 млн. грн. до 2 764 70,37 млн. грн. у 2017 р. та від 2 169 396,395 млн. грн. до 3 346 437,714 млн. грн. у 2018 р. Інтервальну оцінку державного боргу отримано з похибкою у 2,5%. Порівняння статистичних даних щодо державного боргу [4] на 2017 р. та отриманих авторами розрахунків відповідно до запропонованої моделі свідчить про високу точність апроксимації статистичних даних та оцінок прогнозу розмірів державного боргу.

У процесі прогнозування державного боргу на 2017–2018 рр. дійшли висновку, що бор-

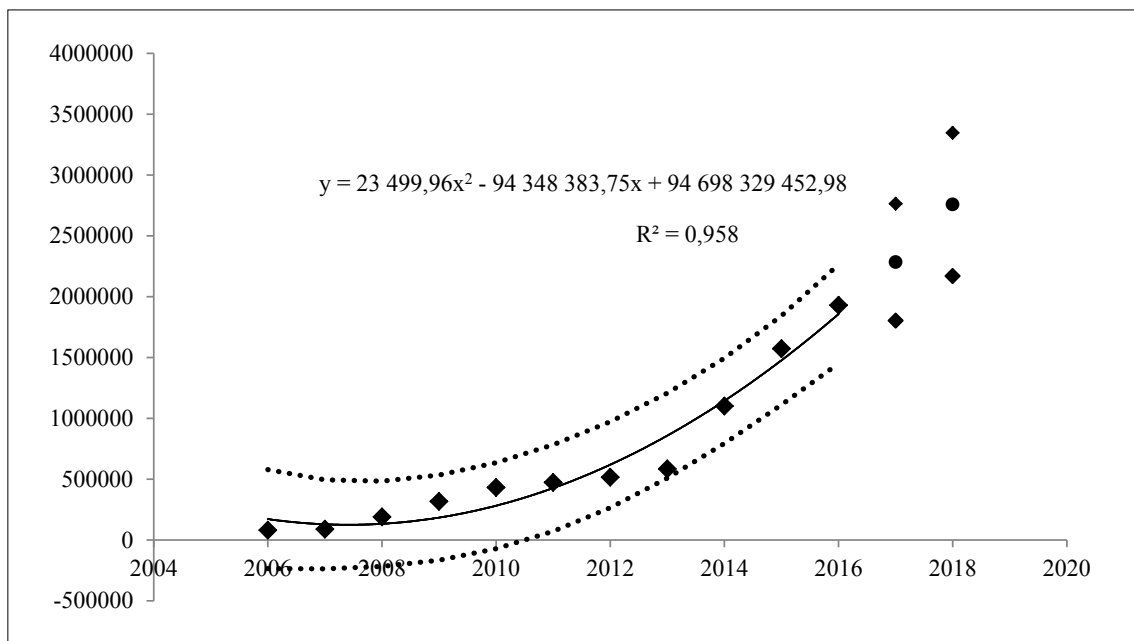

Рис. 2. Модель динаміки та прогнозування державного боргу на 2017–2018 рр., млн. грн.
Джерело: побудовано та розраховано авторами на основі [4]

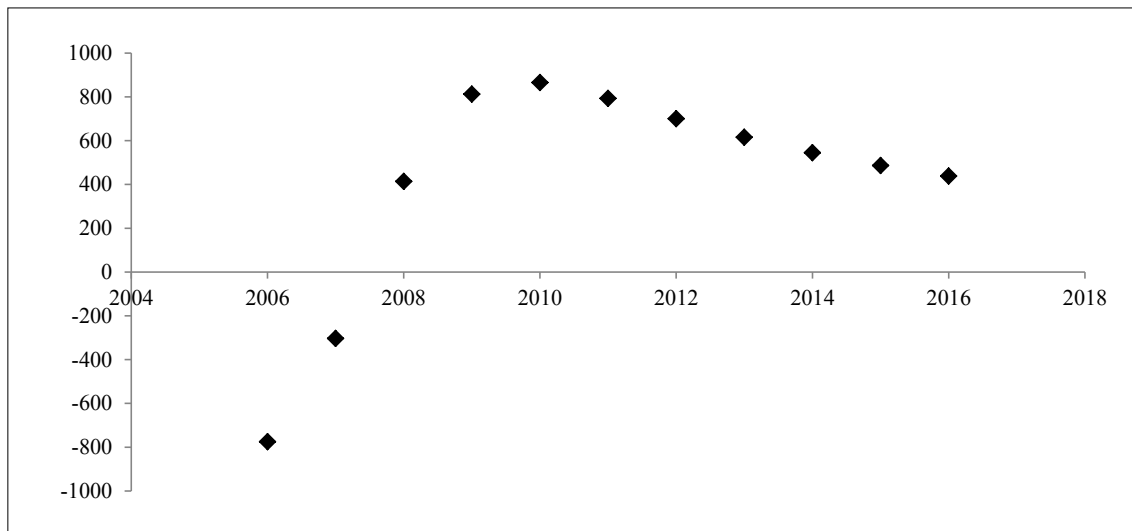

Рис. 3. Коефіцієнт еластичності динамки зростання державного боргу

Джерело: побудовано та розраховано авторами на основі [4]

гове навантаження на прогнозований період зменшиться порівняно з 2016 р. Уповільнення темпу зростання державного боргу також відображено на графіку коефіцієнту еластичності.

Хоча ситуація поліпшилася та темп зростання показника уповільнюється, все ж таки існує потреба в ефективному регулюванні цього процесу. Постає необхідність запобігання збільшенню боргового навантаження.

Однією з найголовніших причин виникнення і збільшення державного боргу є саме державний дефіцит, тому для вирішення перерахованих проблем та запобігання борговому навантаженню у майбутньому потрібно передусім забезпечити скорочення державного дефіциту, а також необхідними є:

- пошук ефективних умов запозичення коштів шляхом їх мінімізації;
- зниження розміру боргу та сплати нарахованих відсотків перед міжнародними кредиторами, а також своєчасна та повна сплата суми основного боргу;
- ефективне використання запозичених коштів за цільовим призначенням;
- забезпечення стабільності валютного курсу;
- сприяння розвитку фондового ринку країни.

Проблема боргового навантаження є у багатьох країнах світу. Великі розміри і швидке зростання державного боргу в більшості країн є актуальним питанням розроблення підходів до регулювання заборгованості.

У світовій практиці можна виділити такі головні напрями вдосконалення механізму регулювання державного боргу:

- визначення та законодавче закріплення напрямку боргової стратегії щодо співвідношення внутрішнього та зовнішнього складників державних запозичень;
- створення спеціального агентства з питань управління державним боргом, підзвіт-

ного Міністерству фінансів й орієнтованого на управління ризиками боргової діяльності;

- вдосконалення нормативної бази щодо питань державних запозичень [3, с. 273];
- розроблення й упровадження середньострокової програми регулювання державного боргу як елемента будови ефективної системи планування державної заборгованості.

Висновки. Проаналізовані показники свідчать про наявність загрозливого стану в державі. Важливо забезпечити перевищення темпів зростання ВВП над темпами росту державного боргу, особливо зовнішнього.

На сучасному етапі державний борг України стрімко зростає, що пов'язано із соціально-економічною та політичною ситуацією. Це спричиняє кризове становище в країні. Для того щоб запобігти кризовій ситуації, нині та в майбутньому необхідно вдосконалювати систему управління державним боргом та його обслуговування, запроваджувати нові напрями у сфері боргової політики, взявши до уваги світовий досвід.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лубкей Н. Проблеми формування та обслуговування державного боргу України / Н. Лубкей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14755/1/стаття%202011%20Документ%20Microsoft%20Word.pdf>.
2. Богдан Т.П. Державний борг України: особливості формування та управління в сучасних умовах / Т.П. Богдан // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 32–46.
3. Печенюк Н.М. Напрями оптимізації управління зовнішнім державним боргом шляхом використання зарубіжного досвіду / Н.М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 270–274.
4. Статистичні дані щодо державного та гарантованого боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cost.ua/budget/debt/>.